

2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİNİN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKE EKONOMİLERİNE ETKİSİ: BRIC ÜLKELERİ - TÜRKİYE KARŐILAŐTIRMASI

Ali FİDAN¹

Emine FIRAT²

ÖZ

Kriz kelimesi geniş bir kavram olup, pek çok tanımı yapılmaktadır. Sosyal bilimlerde kriz; buhran, bunalım gibi kelimelere karşılık gelirken, iktisat literatüründe ise; ekonomik kriz, finansal kriz gibi ifadelerle anılmaktadır. Ekonomik kriz kavramı; iç talepteki daralmaya paralel yatırımlarda oluşan düşüş, işsizlik oranlarında yaşanan artış ve nihayetinde de toplumun refah seviyesinin ciddi anlamda bozulması biçiminde kendini gösteren olumsuz bir durumu ifade eder. Finansal kriz ise; finansal piyasalarda yaşanan belirsizliğin veya finansal varlıkların oluşturabileceği balon etkisinin, tüm finansal sistemi zincirleme biçimde etkilemesiyle meydana gelen olumsuzluktur.

ABD ekonomisinde 2007 yılının ortalarına doğru kendini gösteren ve zamanla etki alanını genişleten, nihayetinde de 2008'in sonu itibarıyla tüm dünyayı etkilemeye başlayan finansal kriz; gelişmiş ekonomiler başta olmak üzere tüm dünyada hissedilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler içerisinde olan ve BRIC Dörtlüsü diye tabir edilen Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin ile birlikte Türkiye de; farklı düzeyde de olsa, 2008 krizinden etkilenmiştir.

Bu çalışmada yukarıda ifade edilen BRIC ülkelerinin; 2008 küresel finans krizi sürecindeki GSYİH rakamları, işsizlik oranları, büyüme oranları, enflasyon oranları, kişi başı milli gelirleri gibi temel ekonomik göstergeleri karşılaştırmalı olarak irdelenmeye çalışılmıştır. Bu karşılaştırmalar, küresel krizin etkilerini göstermeye başladığı 2008 yılı ve devamındaki birkaç yıllık dönemi kapsayacak biçimde yapılmıştır. Öte yandan, BRIC ülkeleri ile benzer özellikler göstermesinin yanı sıra ileride bu gruba dâhil edilmesi muhtemel ülkelere olan Türkiye'nin, 2008 krizi ve devamındaki birkaç yıllık süreçte ortaya koyduğu ekonomik performans da çalışmaya dâhil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Finansal Kriz, BRIC ülkeleri, Türkiye.

Jel Kodları: A10, E00, F10, F30, F44, F62

---

¹Öğrenci, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, a42fidan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8340-3379
² Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, firatemine@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4343-412X

Makalenin Gönderim Tarihi: 04.12.2019; Makalenin Kabul Tarihi: 25.04.2020

EFFECT OF THE 2008 GLOBAL FINANCIAL CRISIS ON ECONOMIES OF THE DEVELOPING COUNTRIES: A COMPARISON OF THE BRIC COUNTRIES AND TURKEY

ABSTRACT

Because the term crisis is a relative concept, it is not too easy to make a clear definition. Considering from the perspective of social sciences, crisis is used identically with terms such as depression or collapse. In the economy literature, on the other hand; it is mentioned with statements such as Economic Crisis and Financial Crisis. Economic Crisis is a negative condition, which occurs as a decrease in investments, an increase in unemployment rates and finally deteriorations in the wealth level of society due to a shrinkage in the domestic demand. On the other hand, Financial Crisis is a negativity, which is caused by the knock-on effect of a balloon impact to arise from uncertainties in financial markets or a financial asset on the entire financial sector.

The Financial Crisis, which started to be felt in the US economy as from the middle of 2007 and has become global extending its influence area in the course of time since the last quarter of 2008, has affected all the world economies, the developed countries in particular. Brazil, Russia, India, China and Turkey, which are among the developing countries and are discussed in this study, have been affected by the 2008 Global Crisis, although relatively.

In the study, the basic macro-economic indicators of the BRIC Countries, such as unemployment rates, gross domestic product (GDP) rates, growth rates, inflation rates and per capita income were tried to be analyzed comparatively in such a way to include the 2008 Global Crisis and the following couple of years. On the other hand, the economic outlook of Turkey, which shows similarities with the BRIC Countries and will probably be included in this group in the forthcoming period, in the 2008 Crisis and afterwards was also included in the study.

Keywords: Globalization, Financial Crisis, BRIC Countries, Turkey.

Jel Codes: A10, E00, F10, F30, F44, F62

GİRİŞ

Küresel Ekonomi; 2007 ortalarında başlayan ve devamında da tüm dünya ülkelerini etkisi altına alan, ilk kıvılcımı ABD’de görülen ve ‘‘Mortgage’’ diye tabir edilen, ipotekli konut kredisi piyasasından kaynaklanan büyük çaplı bir finansal krizin etkisinde kalmıştır. Bu krizin başlıca nedenlerinden biri de, dünya ekonomisinde yaşanan dengesizliktir. Şöyle ki; krizden evvelki dönemlerde ABD, İngiltere ve Japonya gibi gelişmiş ülke ekonomilerinde görülen düşük seviyelerdeki enflasyon ve faiz oranları, bu ekonomilerde likidite bolluğuna neden olmuş, bu durumun doğal bir sonucu olarak da bu ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru sermaye transferleri görülmüştür.

ABD’de konut kredilerine % 4 seviyesinde faiz uygulanırken, devam eden süreçte faiz oranlarının % 8 seviyelerinin üstüne çıkmış, buna bağlı olarak da düşük gelir grubundaki insanlar kullanmış oldukları kredileri ödeyemez hale gelmiş, nihayetinde de ABD Mortgage Piyasasında büyük çaplı bir kredi krizi kaçınılmaz olmuştur. Konut piyasasında yaşanan durgunlukla birlikte, emlak fiyatlarında yaşanan ani ve keskin dalgalanmalar, kredilerin geri dönüşü anlamında ciddi problemleri de beraberinde getirmiş, bu durumun doğal bir sonucu olarak da konut ipotekleri zehirli birer aktife dönüşmüştür. Zamanla bankaların birbirleriyle olan borç alışverişlerinde tereddütler yaşanmış, bu durum bankalar arasında uygulanan kredi faiz oranlarında artışlara zemin hazırlamıştır.

İpotekli konut kredilerinde yaşanan temerrüt krizi, büyük çaplı finansal kuruluşların iflasına neden olmuş, bu iflaslar zamanla reel ekonomileri de etkileyerek hızla yayılmıştır. Kriz sürecinde faaliyetlerini durduran bankalar, likiditelerini azaltma yoluna gitmiştir. Zamanla, küresel yatırımcı piyasalara olan güvenini yitirmiş, nihayetinde de ülkeler küresel bir krizle baş başa kalmışlardır. Finansal Kredi Piyasalarının tıkanmasıyla birlikte, Uluslararası Finansal Piyasalarda korku ve belirsizlik ortamı hakim olmuş, bu durum, küresel düzeyde hızlı bir sermaye çıkışını da beraberinde getirmiştir. Krizin ülkelere verdiği zararlar ekonomik yönüyle sınırlı kalmamış, sosyal ve siyasi birtakım istikrarsızlıklara da zemin hazırlamıştır. Küresel krizden etkilenen ülke sayısı hızla artarak, zamanla gelişen ekonomiler diye tabir edilen ülkeler de krizden nasibini almıştır. Oysa ki, krizden önceki 5 - 6 yıllık dönem; bu ülkelerde yüksek düzeyli büyümelerin yaşandığı, bu büyümelerin de dış ticaret artışları ve tasarruflar ile desteklendiği dönemler olmuştur.

Bu çalışma; ekonomik krizlerin yayılma hızları, etkileme alanları gibi özelliklerine vurgu yaparak; 2008 küresel finans krizinin Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Türkiye ekonomilerini ne ölçüde etkilediği ve bu etkilerin hangi kriterlere göre yorumlanması gerektiği sorularına cevap aramaktadır. 2006 yılı itibarıyla küresel anlamda varlığını göstermeye başlayan Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin dördlüsünden oluşan ülkeler; istikrarlı ve yüksek düzeyli büyüme performanslarının yanı sıra, 2008 krizinden çıkış sürecinde göstermiş oldukları performansla da, dikkatleri üzerlerine çekmeyi başarmışlardır. Dolayısıyla, çalışmaya temel teşkil eden bu dört ülkenin hangi özellik ya da özellikleri kriz sürecini en az etki ile atlatabilmelerine ortam hazırlamıştır, sorusu da çalışmada yanıt aranan başka bir problemdir.

1. FİNANSAL KRİZ KAVRAMI VE TÜRLERİ

Kriz kelimesi; durgunluk, güç dönem, buhran, bunalım gibi terimlerle özdeş biçimde kullanılmaktadır. Geniş anlamıyla kriz; bir ülke ekonomisinde ciddi bozulmalara neden olan, aniden gelişen ve beklenmedik zamanlarda ortaya çıkan, uzun vadeli yanlış politikaların sonucunda oluşan, ülkelerin mevcut durumlarıyla birlikte gelecekteki durumlarını da etkileyen, önceden öngörülemediği gibi önlem alınmakta gecikilen olumsuz, istenmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Yücel ve Kalyoncu, 2011: 54).

Kriz dönemlerinde çöküntü, buhran gibi olumsuzlukların ortaya çıkması ile genel anlamda ülke ekonomileri, makro düzeyde devletler, mikro düzeyde de firmalar olumsuz yönde etkilenmektedir. Kriz dönemlerinde; piyasalara karşı güvensizlik duygusu ve panik algısı, ekonomik sistemin işleyişinde karşılaşılan aksamalar gibi birçok olumsuzluk yaşanır. Ulusal düzeyde olabileceği gibi uluslararası düzeyde de varlık gösterebilen bu olumsuzluklar; ülke bazında veya küresel anlamda ekonomik dengelerin bozulmasına sebep olmaktadır. Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı gelişen ekonomiler; krizlerden çok çabuk etkilenebilen, kırılgan yapılı ekonomilerdir. Ekonomik krizler, etkilediği ülke ya da ülkelerin ekonomilerini yavaşlattığı gibi, işsizlik oranlarının da artmasına neden olmaktadır (Kol ve Karaçor, 2012: 381).

Finansal krizlerin ortaya çıkış dönemleri göz önüne alındığında, tarihsel süreçlerin özelliklerine göre krizlerin ortaya çıkış nedenleri de değişmektedir. Meselâ; XIX. yüzyıla kadar olan krizler daha çok savaş, kıtlık gibi nedenlerle oluşurken; XIX. Yüzyıl sonrasındaki krizler ise, ekonomik sistemlerde yaşanan köklü değişikliklerle birlikte gelişim gösteren kapitalist ekonomilere mahsus gerekçelerle ortaya çıkmıştır. Öte yandan XIX. yüzyıl ve devam eden süreçte yaşanan krizler; belli bir bölge veya sektörde değil, çok geniş bir alanda ve 6 - 10 sene gibi belirli zaman aralıklarında gelişme göstermiştir (Dura, 2009).

Finansal krizler oluşum biçimlerine göre iki ana grupta toplanmaktadır. Bunlar; reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleridir. Reel sektör krizleri; “mal ve hizmet piyasalarında yaşanan enflasyon ve durgunluk krizleri” şeklinde gelişebildiği gibi, “işgücü piyasalarında yaşanan işsizlik krizleri” şeklinde de gelişim gösterebilmektedir. Dolayısıyla reel sektör krizleri, işsizlik artışı ile birlikte üretim miktarlarında da düşümlere neden olmaktadır. İkinci gruptaki finansal sektör krizleri ise; finansal piyasalarda ortaya çıkan aşırı dengesizlik ve özellikle de para piyasalarında yaşanan sorunlarla birlikte varlık gösteren krizlerdir (Yücel ve Kalyoncu, 2011: 54). Finansal sektör krizleri ile ilgili olarak; reel ekonomiler üzerinde yıkıcı etkileri olan, piyasaların etkin işleyiş yapısını bozan ve finansal piyasalarda çöktümlere neden olan krizlerdir, denilebilir (Taylor, 2009).

Finansal sektör krizleri; genelde finansal piyasalardaki belirsizliklerle birlikte kendini gösteren, hisse senedi fiyatlarında düşümlere neden olan, yerli varlıklara yabancı varlıklar karşısında değer kaybı yaşattıran, nihayetinde de bir resesyon ve borç ödeyememe durumunu ortaya çıkaran krizlerdir (Özgöker, 2010). Özellikle son yıllarda yaşanan krizlerin daha çok finansal kriz şeklinde

ortaya çıkması bu krizlere olan ilgiyi artırmıştır. Diğer yandan, küreselleşme olgusu ile ortaya çıkan bulaşıcı özelliği de, Finansal Krizlerin önemini artırmaktadır. Uygulamada ve özellikle de yükselen ekonomilerde yaygın biçimde karşılaşılan finansal krizler; para krizleri, bankacılık krizleri, dış borç krizleri ve sistemik krizler olarak gruplandırılmaktadır (Korkmaz ve Tan, 2011: 112).

1.1. Para Krizleri

Para krizleri; genel itibariyle, sabit kur uygulaması yapan piyasa sistemlerinde görülen, katılımcıların ulusal para ile birimlendirilmiş aktiflere yönelik taleplerini ani ve beklenmedik bir biçimde döviz cinsinden aktiflere yönlendirmeleri ile ortaya çıkan ve Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinin bitmesi ile sonuçlanan krizlerdir. Bir ülkenin ulusal parasına yönelen spekülatif bir saldırı, devalüasyona ya da ciddi anlamda bir değer kaybına neden oluyorsa; diğer yandan Merkez Bankalarının yüksek oranlarda rezerv satışı yapmak veya mevcut faiz oranlarını yükseltmek gibi uygulamalarına rağmen yerli parayı koruyamamaları durumunda, döviz veya para krizi yaşanıyor demektir.

Para krizlerinin oluşum nedenlerini temelde, ödemeler dengesindeki bozulmalara ve döviz kurundaki aşırı dalgalanmalara bağlamak mümkündür. Çin gibi sabit kur sistemi uygulayan ülkelerde yaşanan para krizleri, ödemeler dengesindeki bozulmalar sonucunda ortaya çıkarken, Türkiye gibi esnek kur sistemi uygulayan ülkelerde yaşanan para krizleri ise, döviz kurundaki ani ve keskin dalgalanmalara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Kibritçioğlu, 2001: 175).

1.2. Bankacılık Krizleri

Borçlu durumdaki Ticari Bankaların, vadesi gelen borçlarını ödeyememeleri ya da vadesiz mevduatlarında oluşabilecek ani ve yüksek miktarlardaki çekme taleplerine karşılık verememeleri, nihayetinde de likidite sıkıntısı yaşamaları sonucunda ortaya çıkan iflas durumudur. Bankacılık krizleri; hükümetin büyük çaplı finansal desteği ve yapılan bütün teşviklere rağmen yaşanabilmektedir. Bu krizler, fiili veya potansiyel anlamda bankalardan yüksek düzeylerde mevduat talep edilmesi durumunda, söz konusu bankaların müşteri taleplerine cevap vermediği durumlarda görülen, nihayetinde de banka iflaslarına neden olan krizlerdir. Bankacılık krizleri, para krizlerine nazaran daha uzun süreli olduğu gibi, ekonomik faaliyetler üzerindeki etkileri de daha şiddetlidir (IMF, 2002: 6).

1.3. Borç Krizleri

Borç krizleri; borçlunun borcunu ödeyememesi veya borcunu borçla kapatmak istemesi durumunda, borç vericilerin alacaklarını tahsil etme konusunda tereddüde düşerek yeniden borç vermedikleri gibi, mevcut alacaklarını tahsil etme yoluna gitmeleri durumunda ortaya çıkan krizlerdir. Bu tür krizler, özel sektöre bağlı bir borçla ilgili olabileceği gibi, kamu kesimine bağlı bir borçla ilgili de olabilmektedir. Öte yandan borcun yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği yönünde kamu kesimine yönelik bir risk algısının oluşması durumunda, özel sermaye girişleri ani ve keskin biçimde düşmekte, nihayetinde de para krizleri ortaya çıkabilmektedir (IMF, 2002: 6).

1.4. Sistematik Krizler

Yukarıda tanımlanan krizler birbirlerinden tamamen bağımsız değildir. Şöyle ki; farklı bir alanda ortaya çıkan bir kriz, öteki kriz türlerini de tetikleyebilmekte, nihayetinde de söz konusu krizin kısa zaman dilimlerinde tüm ekonomiyi kuşatmasına neden olabilmektedir. Sistematik Krizler; finansal piyasaların potansiyel olarak ciddi anlamda bozulması ile sonuçlanan krizlerdir. Ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik hayatlarına ilişkin özellikler, diğer krizlerde olduğu gibi, bu krizlerin ortaya çıkmasında da etkili olmaktadır. Sabit döviz kuru uygulaması ya da konvertibilite taahhüdü, Merkez Bankalarının nihai bir ödünç makamı olma yeteneğini kısıtladığı gibi, ödemeler bilançosuyla ilgili bir problemi, bankacılıkla ilgili bir probleme dönüştürebilmektedir (Fernandez ve Schumacher, 1997: 25). Öte yandan, belli bir seviyede sabitlenmiş olan döviz kuru, ticari açıkların artmasına sebep olur. Sonuç itibariyle, ilgili para birimine yönelik spekülasyon bir saldırı, döviz rezervlerinde oluşabilecek bir kayıp veya döviz kurlarında yaşanabilecek bir düşüş kaçınılmaz olur (Feldstein, 1999: 6).

2. KRİZİN NEDENLERİ VE YAYILMA SÜRECİ

ABD finans sektöründe ortaya çıkan ve 2007 yılının ikinci yarısı itibariyle hissedilmeye başlanan Küresel kriz, 2008 yılı sonlarına doğru üst seviyelere çıkmıştır. Devam eden süreçte şiddetini daha da arttırarak çok daha geniş alanlara yayılmış, nihayetinde de küresel anlamda bir üretim krizine dönüşmüştür. ABD'ye dışarıdan aktarılan kaynakların hat safhalara ulaşması ile, kriz ilk sinyallerini vermeye başlamıştır. Diğer yandan, ABD ekonomisinin krizden evvelki süreçte verdiği yüksek cari açıklar ile, artan bütçe açıkları da krizi tetikleyen etkenlerden olmuştur (Eğilmez, 2009: 66).

Küresel kriz sürecinde küresel ekonomide köklü değişiklikler yaşanırken, bir yandan da petrol fiyatları hızla artıyordu. Bu süreçte ABD Merkez Bankası (FED), 2004 yılı itibariyle faiz oranlarını arttırmaya başlamıştı. Zamanla doyum noktasına ulaşan konut piyasası, daha sonraki dönemlerde durağanlık yaşamaya başlamıştır. Faiz oranlarındaki artışla birlikte enflasyonist baskının da ortaya çıkmasıyla, değişken faiz oranlarının uygulandığı mortgage kredileri başta olmak üzere, kredilerin geri ödenme sürecinde aksaklıklar yaşanmaya başlamıştır. ABD Hükümeti bu gidişatı sonlandırmak amacıyla piyasadaki likidite oranlarını arttırarak, bir takım önlem paketi açıklamış olsa da, krizin önüne geçememiştir (Fırat ve Kurtoğlu, 2015).

Bazı bankalar krizden önceki yıllarda konut kredisi kullandırmış, daha sonraları bu kredilerden yararlanarak türev finansal araçlar düzenlemiş, nihayetinde de bu araçları piyasaya sürerek yeni fon elde etmişlerdir. 2008 küresel finans krizinin temelinde yatan iki neden; gayrimenkul fiyatlarının aşırı değer kazanması ve bankaların bu kredilere dayanarak uygulamaya koyduğu türev işlemlerin anormal biçimde artış göstermesidir (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009: 66 - 82).

Küresel krizin başladığı dönemlerde ABD'de bankacılık sistemine ilişkin denetlemeler yapılsa da; gölge bankacılık da denilen türev piyasaları ile hedge fonları, finans piyasasında yaşanan hacim

artışı hatırına yeterince denetlenmemiştir (Özatay, 2009: 63). Dolayısıyla; türev piyasa araçlarına ilişkin değer, bağılı olduğu emlak değerinin kat kat üzerine çıkarak, reel değerinden iyice uzaklaşmıştır. Bu duruma “kredi balonu” da denilmektedir. İlk aşamada riski devretme amacı güden, dolayısıyla da sistem içerisinde bir sigorta görevi üstlenen türev ürünler; bu süreç içerisinde, bilakis kendileri birer risk unsuru olmaya başlamıştır. Problemin temelinde ise, bu ürünlerin kişilerle finansal kurumlar arasında olağanüstü bir hızla el değiştirmiş olması gerçeği yatmaktadır. Bu arada söz konusu türev ürünlerinin Avrupa Bankalarına satışıyla birlikte, kriz Avrupa’ya da sıçramış oldu.

3. KRİZİN DÜNYA EKONOMİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2008 küresel finans krizi; yukarıda da bahsedildiği gibi ABD ekonomisinde başlamış, bu süreçte ABD Yönetimi, mali genişleme paketleriyle krizin etkilerini azaltmaya çalışmıştır. Bu amaçla ilk olarak, mali sıkıntıları olan banka ve finansal kurumlara kamu kaynağı kullandırılmak suretiyle finansal destek sağlanmıştır. Göçer (2012)’e göre bu uygulamalar finansal sistemi az da olsa rahatlatmıştır. ABD’nin kendi finansal sistemindeki sorunlarla boğuştuğu bu dönemde, kriz AB ülkelerine de sıçramış, dolayısıyla bu süreç, ABD ile birlikte AB ülkelerinin (Yunanistan, İtalya, İspanya, İrlanda, Portekiz) de finansal sorunlarla yüzleşmeye başladığı bir süreç olmuştur. AB ülkeleri, geliştirdikleri ekonomi politikalarıyla kriz dönemini en az zararlı atlatmaya çalışmıştır. Küresel sistem içerisinde ekonomik potansiyeli çok yüksek olan ABD ve AB ekonomilerinin durağanlığa girmesi ile birlikte, ticaretlerinin önemli bir kısmını bu ülkeler ile yapan gelişmekte olan ülkeler de, doğal olarak, dalga dalga krizin etkilerini hissetmeye başlamışlardır.

Küresel kriz; gelişmiş ülke ekonomilerinin yanı sıra, gelişmekte olan ülkelerde de büyüme, enflasyon, borçlanma, ticaret hacmi gibi makro - ekonomik verilerde tahribata yol açmış, pek çok ülkenin kamu maliyesine ilişkin sürdürülebilirlik hedefini zorlaştırmıştır. 2007 - 2010 arası dönemde gelişmiş ülkelerin kamu borçları, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla büyüklüklerindeki artışa oranla iki kat fazla artmıştır. Özellikle gelişmiş ekonomilerin kamu borçlarında oluşan bu artış, esas olarak finansal kurumların devlet tarafından kurtarılmaya çalışılması yönündeki uygulamalara bağlanmıştır. Diğer yandan azalan ekonomik faaliyetlerle birlikte kamu gelirlerinin de azalması, sosyal harcamalardaki fahiş artışlarla birlikte (işsizlik ödeneği gibi) kamu giderlerinin de artması, vergi indirimlerine yönelik mali teşvik paketlerinin bütçe dengesini bozarak, kamu borçlarını arttırması gibi olumsuzluklar da borçların artmasında etkili olmuştur (Göker, 2014: 104).

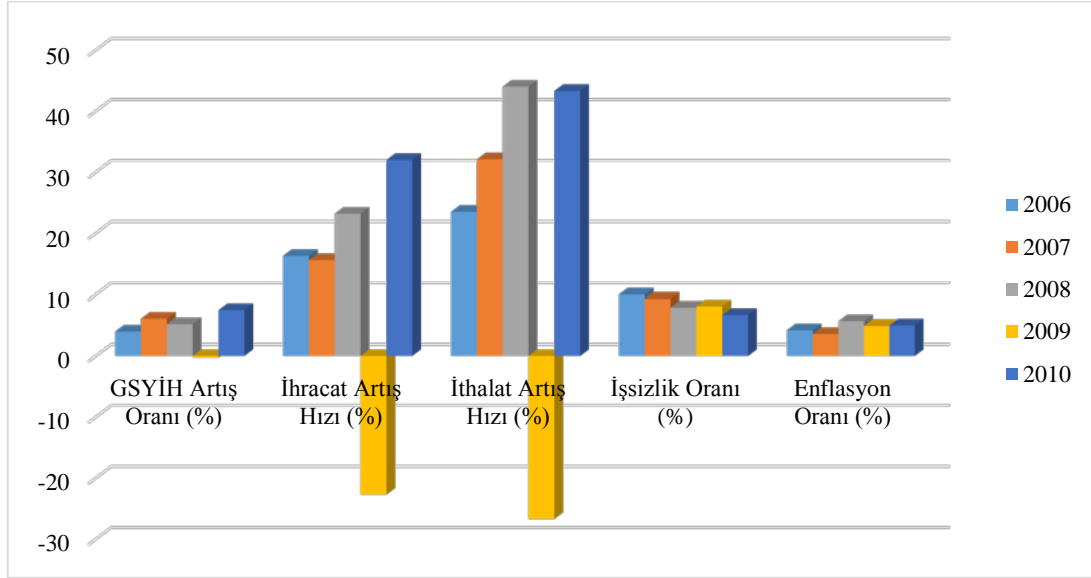
3.1. Krizin Brezilya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Dünyanın büyük ekonomilerinden olan Brezilya; 2008 krizinden, gelişmekte olan diğer ülkeler gibi, olumsuz yönde etkilenerek çıkmıştır (Balı ve Demir, 2015: 93). Brezilya ekonomisi her ne kadar dış ticaret, yabancı yatırımlar ve bankacılık sektörü gibi alanlarda krizin olumsuzluklarını hissetse de, bu etkiler pek çok ülkeye göre sınırlı kalmıştır (Prates ve Cintra, 2010: 64).

Brezilya ekonomisi; 2003 – 2008 yılları arasındaki 5 yıllık süreçte % 4 seviyesinde büyümüştür. İstikrarlı ve yüksek düzeyli büyüme oranlarıyla birlikte bu beş yıllık dönemde ülkeye

giren yabancı yatırımlarda % 10 seviyesinde artış yaşanmıştır. Bu dönemde; yatırımlarla birlikte ihracat artış oranlarının da yüksek seviyelerde olması, Brezilya ekonomisinin iyi bir performans sergilemesine zemin hazırlamıştır (UNCTAD, 2009).

Grafik-1: Brezilya Ekonomisi Temel Göstergeler (2006 - 2010)

Kaynak: <http://www.sbb.gov.tr> sitesindeki verilerden derlenmiştir. (Erişim: Nisan 2019)

Dünya Bankası (WB) 2010 raporuna göre, Brezilya'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımlar 2008 yılında 45.058 milyar dolar seviyesinde iken, 2009'da, 25.949 milyar dolar seviyesine kadar gerilemiştir. Yine 2008 yılında % 7.9 seviyesinde olan işsizlik oranı, 2009 yılında % 8.1 seviyesine kadar yükselmiş, 2010 yılını ise % 6.7 seviyesinde kapatmıştır (CIA, Fact Book, 2011). Grafik-1'de de görüldüğü gibi; önceki yılların aksine, 2009 yılında GSYİH artış oranında küçülme yaşanan ülkede, yatırımlardaki istikrarın doğal bir sonucu olarak, işsizlik oranları ile enflasyon oranlarında kayda değer bir değişim gözlenmemiş, buna karşın ihracat artış hızında % 22.71, ithalat artış hızında ise % 26.71 seviyelerinde düşüş yaşanmıştır.

3.2. Krizin Rusya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

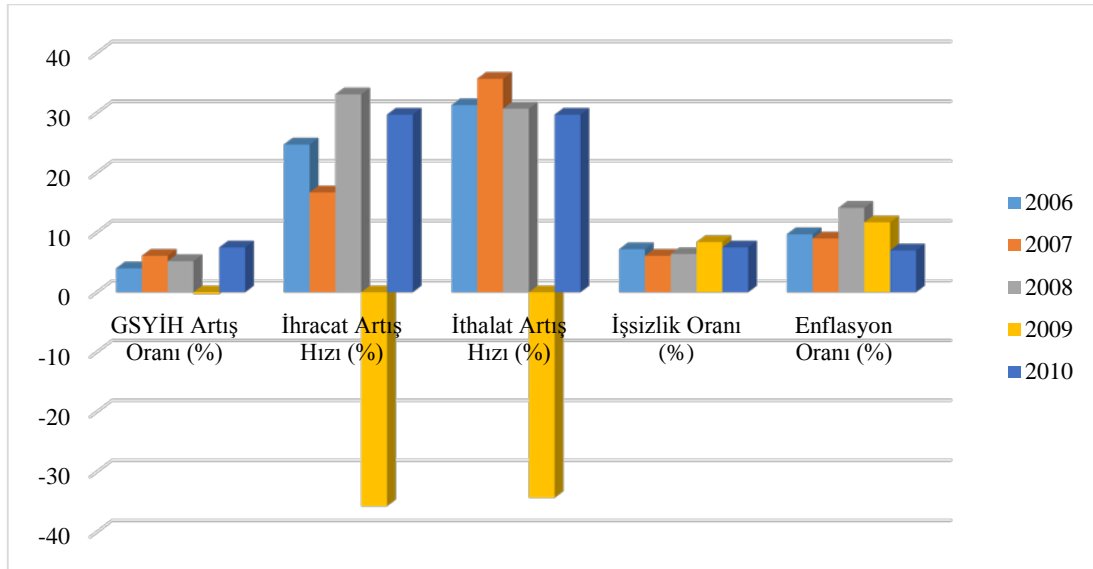
Gelişmiş ekonomiler içerisinde yer almayan Rusya'da, silah sanayisi oldukça gelişmiş olup, ülkede sanayinin temeli, silah sanayisine dayanmaktadır. Bunun yanında Rusya ekonomisinde tarım, hayvancılık ve ormancılık sektörlerinin önemi büyüktür. Yaklaşık 17 milyon km² yüz ölçümü ile dünyanın en geniş topraklarını barındıran ülkede bu özellik ilk bakışta bir avantaj gibi gözükse de, gerçekte durum böyle değildir. İklim şartlarının çok sert olması, buna bağlı olarak da verimli sahaların kıt oluşu Rusya topraklarının çok az bir kısmını tarıma elverişli yapmaktadır. Dolayısıyla, verimli toprakların ülke yüzölçümüne oranı oldukça azdır. Şöyle ki, uçsuz bucaksız ülke topraklarının sadece %10'luk bir bölümü tarıma elverişli durumdadır.

Rusya ekonomisi 1991 yılında büyük bir kriz yaşamış, aynı yıl Sovyetler Birliği dağılmıştır (26 Aralık 1991). 1992 yılı itibariyle ülke ekonomisinde her ne kadar onarılamaz gibi görünen

tahribatlar yaşansa da; 1999 yılında iktidara gelen Putin Yönetimi; beklenen ekonomik istikrarı yeniden sağlamıştır. Ekonomi 1999 – 2008 yılları arasında ortalama % 7'nin üzerinde büyüme gerçekteşirmiş, hisse senedi piyasası bu dönemde yaklaşık 20 kat artmıştır. Yine aynı dönemde ülkedeki reel ücretler üç katına çıkarılmış, kredi oranlarının GSYİH'ya oranı dört kat artırılmış, işsizlik oranları % 12.9 seviyelerinden % 6.4 seviyelerine kadar düşürülmüştür (Guriev ve Tsyvinski, 2010: 12).

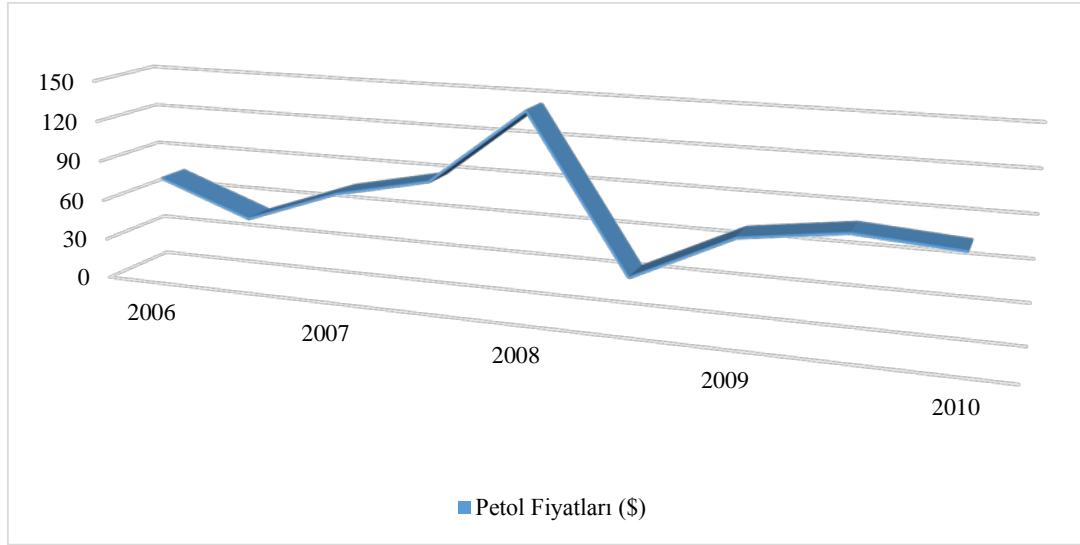
Grafik-2: Rusya Ekonomisi Temel Göstergeler (2006 - 2010)

Kaynak: <http://www.sbb.gov.tr> sitesindeki verilerden derlenmiştir. (Erişim: Nisan 2019)

Rusya; yüksek seviyelerdeki cari işlemler fazlası, üst düzey sermaye akışı ve uluslararası rezervlerinin büyüklüğü sayesinde kriz sürecine güçlü bir biçimde girmiş, yine bu özellikleri ile yükselen ekonomiler içerisinde adeta bir yıldız gibi parlamıştır. Çin'in kuzeyinden başlayıp, Doğu Avrupa ve İskandinav ülkelerine kadar uzanan çok geniş bir coğrafyayı kapsayan toprakları ile, en hızlı büyüyen ekonomilerden biri olan Rusya; zengin doğal kaynakları, nitelikli işgücü ve yüksek düzeyli finans kaynakları ile BRIC dördlüsü içerisinde girmeyi başarmış bir ülkedir.

Rusya'da ekonominin temeli hammadde satışına bağlıdır. Bu durum, 2008 küresel krizinde ülke ekonomisinin sıkıntı yaşamasındaki en önemli etken olmuştur. 2008 yılı ortalarına doğru dünya ham petrol fiyatlarında yaşanan çöküş, Grafik-2'den de anlaşılacağı üzere, ihracat gelirlerinin önemli bir kısmını petrol satışından karşılayan Rusya ekonomisindeki ihracat artış hızının % 30 seviyelerinden % - 36 seviyelerine kadar gerilemesine neden olmuştur.

Grafik-3: Dünya Ham Petrol Fiyatlarındaki Değişim (2006 - 2010)

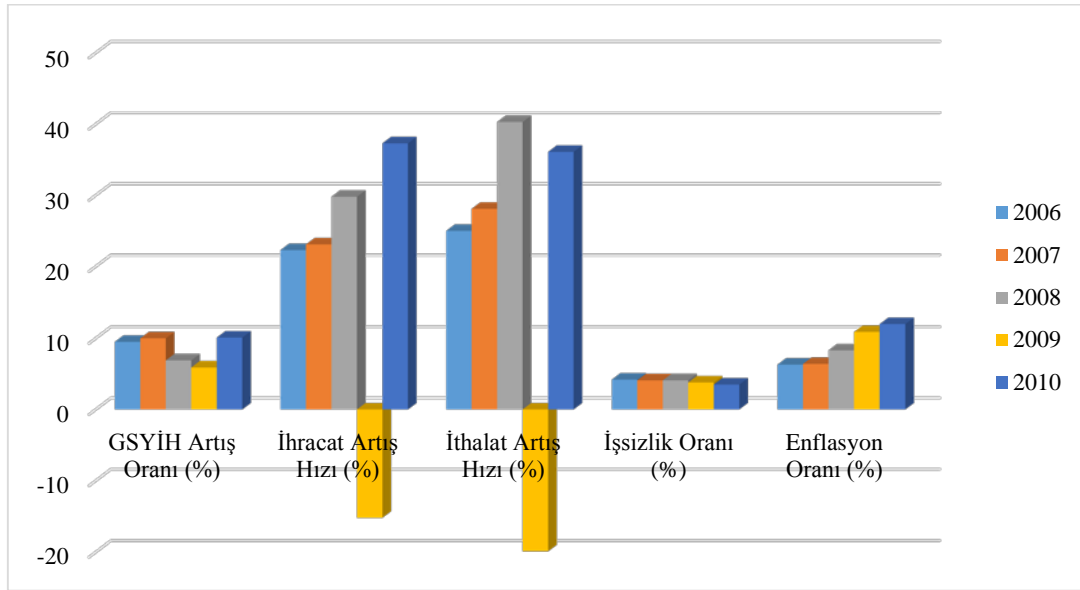
Kaynak: <https://iknowfirst.com/> sitesinden derlenmiştir. (Erişim: Nisan 2019)

Grafik-3, 2006 – 2010 yılları arasındaki dört yıllık süreçte küresel piyasalarda yaşanan ham petrol fiyatlarındaki dalgalanmayı göstermektedir. Şöyle ki 2009 yılında, dünya ham petrol fiyatlarında görülen çöküş, Rusya'nın bütçe planlamalarını da etkilemiş, bu durum 2009 yılı için 150 milyar dolar tutarında bir bütçe açığı riskini de beraberinde getirmiştir (Desaip, 2010: 143).

3.3. Krizin Hindistan Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Hindistan; 1990'lı yıllarda ciddi bir ekonomik kriz yaşasa da; devam eden süreçte sanayi, ticaret ve yatırım alanlarında önemli reformları hayata geçirmiş bir ülkedir. Bu reformlar temelde, ekonomide liberalleşme ve küresel piyasalarla bütünleşme amacı gütmüştür. Söz konusu reformlara ilave olarak, önemli düzeyde teknoloji ve finans yatırımı çekmeyi başarabilmiş olan Hindistan; liberalleşme uygulamaları ile dışa açılan ekonomisi sayesinde, özellikle son 30 yıllık süreçte ekonomik performansını ciddi anlamda iyileştirmiştir.

2008 krizinin Hindistan ekonomisi üzerindeki temel etkileri; bilgi teknolojileri, yatırım, ihracat, işsizlik yabancı sermaye, döviz kuru ve hisse senedi piyasası konularında olmuştur. Ülkenin bilgi teknolojileri alanında ABD menşeli finans kurumlarından sağladığı kazanç, ülkedeki toplam sektör kazancının yaklaşık % 60'ına karşılık gelmektedir. 2008 krizinde ABD'de yaşanan durgunlukla birlikte ABD'li firmaların % 70'i Hintli bilişim şirketleriyle yaptıkları sözleşme oranlarını düşürmüş, % 60'lık kısmı ise sözleşmelerini tamamen iptal etmiştir (Viswanathan, 2010: 48).

Grafik-4: Hindistan Ekonomisi Temel Göstergeler (2006 - 2010)

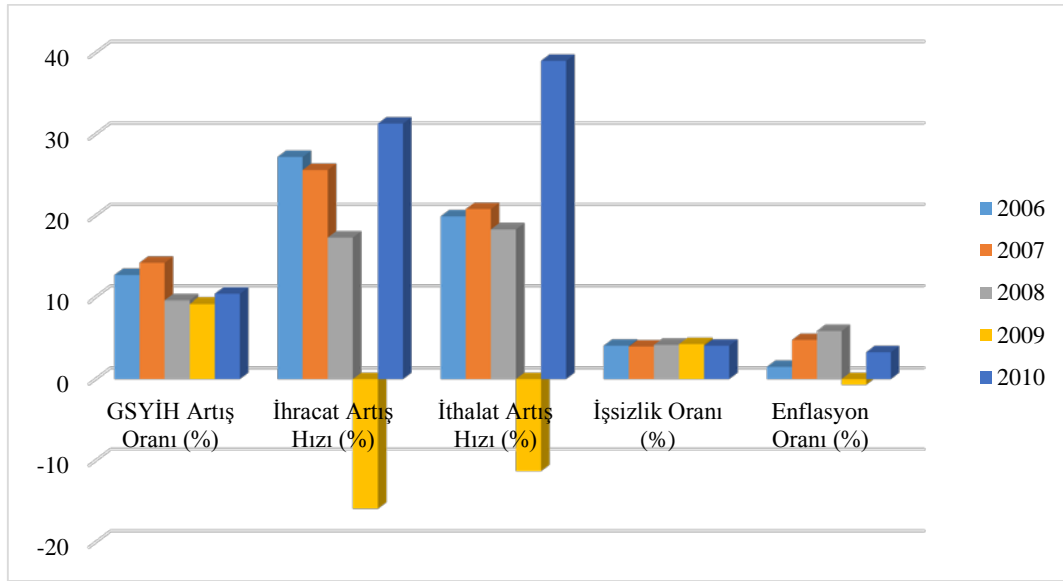
Kaynak: <http://www.sbb.gov.tr> sitesindeki verilerden derlenmiştir. (Erişim: Nisan 2019)

Günümüzde GSYİH büyüklüğü bakımından dünyanın en büyük 10 ekonomisi içerisinde yer alan Hindistan; Grafik-4'te de görüleceği üzere; 2010 yılında GSYİH'sını % 10 seviyesine yakın bir oranda artırmıştır. Ülkedeki yüksek düzeyli büyüme oranı, sanayi üretim endeksine de yansımış, 2004 yılında % 8.2 seviyesinde olan endeks, 2008 yılına gelindiğinde % 11.5 seviyesine kadar çıkmıştır. Ekonomideki olumlu seyir hisse senedi piyasasına da yansımış, 2004'de % 16.1 seviyesinde olan endeks, 2005'de % 73.7; 2006'da % 15.9 ve 2007'de % 19.7 oranında değer kazanmıştır. Bu dönemde ülkedeki enflasyon oranı da ortalama % 5 seviyesinde gerçekleşmiştir (Viswanathan, 2010: 48).

3.4. Krizin Çin Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Çin; Aralık 2011'de Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılarak örgütün 143. Üyesi olmuştur. Çin ekonomisi bu dönemde plânlı ekonomiden sosyalist pazar ekonomisine geçmiş, dolayısıyla da dış dünya ile entegrasyon sürecine girmiştir. Uyguladığı reformlar sayesinde hızla büyüyen Çin; yatırım çerçevesini genişletmiş, kısa zamanda dünya ticaretinde söz sahibi bir ülke konumuna gelmiştir. 1.3 milyarlık nüfus Çin'in elindeki en önemli silahı olmuş; toplumun Konfiçyus geleneklerine olan bağlılığı, bu devasa nüfusu kontrol etme anlamında devletin işini kolaylaştırmıştır. Tek partili sistem uygulamasına dayanan homojenlik de bu süreçte Çin'in elini güçlendiren başka bir avantaj olmuştur.

Çin'in yüksek oranlı ve istikrarlı biçimde büyümesinde iki temel faktörün etkili olduğu kabul edilmektedir. Bunlar; modern ve geniş otoyol ağları, limanlar, tersaneler, telekomünikasyon tesisleri gibi büyük çaplı altyapı yatırımları ile; ulusal tasarruflar ve yabancı yatırımlar tarafından finanse edilen büyük ölçekli ağır sanayi yatırımlarıdır. Çin; özellikle 2000'li yılların sonu itibariyle ön plana çıkan düşük maliyetli iş gücü sayesinde, yüksek düzeyde yabancı sermaye çekmeyi başarabilmiş, dolayısıyla bu anlamda da olumlu bir tablo ortaya koymuştur.

Grafik-5: Çin Ekonomisi Temel Göstergeler (2006 - 2010)

Kaynak: <http://www.sbb.gov.tr> sitesindeki verilerden derlenmiştir. (Erişim: Nisan 2019)

Grafik-5; Çin'in kriz öncesi süreçte ortaya koyduğu dış ticaret performansını yansıtmaktadır. Buna göre Çin, 2006 ve 2007 yıllarında toplam ihracatını % 25 seviyelerinde artırabilmiştir. Küresel krizle birlikte 2008 yılında % 17.32 seviyelerine kadar gerileyen ihracat artış hızı; krizin derinleştiği 2009 yılını % 15.88 seviyesinde bir gerileme ile kapatsa da, 2010 yılında yeni bir sıçrama yaparak % 31.33 seviyesinde artış göstermiştir. Çin ekonomisi; 2005 - 2010 yılları arasındaki 5 yıllık süreçte ortalama % 10 seviyesinde büyümüş, bu 5 yıllık dönemde yapılan 250 milyar dolar düzeyindeki yabancı yatırım ile ülke rezervleri 2 trilyon dolar seviyesine kadar yükselmiştir. Çin; 2000 yılında GSYİH'sinin % 1.7'si; 2008 yılında ise % 10'u oranında cari fazla vermiştir (IMF, 2009). Cari fazla oranının yüksek oluşunda, sabit kur uygulamasına bağlı olarak yerli paranın değer kaybına izin verilmeyişinin yanı sıra, tasarruf alışkanlığının yüksek olması da etkili olmuştur.

3.5. Krizin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

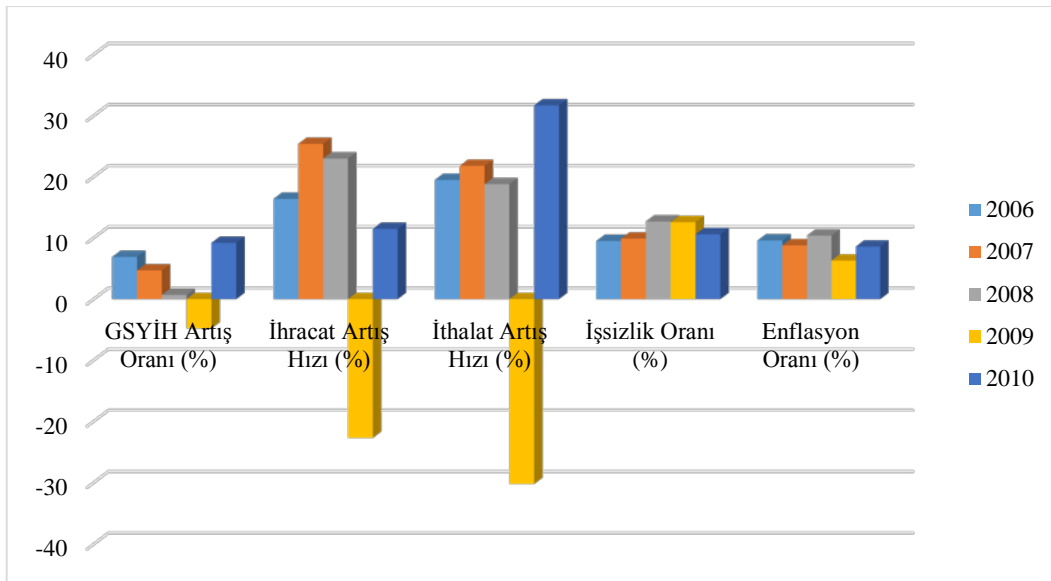
Türkiye ekonomisi; 2008 krizinden önceki on yıllık süreçte; 1999, 2000 ve 2001 yıllarında üç büyük kriz yaşamıştır. Bu krizlerin üçünde; IMF ile yapılan "Stand - by" anlaşmaları kapsamında istikrar programları uygulanmış olsa da, arzu edilen iyileşme gerçekleşmemiştir. Bunun temelinde yatan neden ise, stand - by anlaşmaları kapsamında hayata geçirilen istikrar programlarının sürekli ve bütüncül olarak uygulanamamasıdır (Eğilmez ve Kumcu, 2001: 89).

Türkiye; 2001 yılı sonrasında dünya finans piyasasında yaşanan likidite bolluğundan, yüksek faiz imkânları sunan finansal sistemi sayesinde istifade edebilmiştir. 2001 sonrasında ortaya çıkan likidite bolluğu, 2008 küresel finans kriziyle birlikte ortadan kalkmıştır. 2008 krizi her ne kadar Türkiye kaynaklı bir kriz olmasa da, gelişmekte olan bütün ülkeler gibi, Türkiye de bu krizden etkilenmiştir. Uluslararası piyasalardan elde edilen fonlar krizle birlikte önemli düzeyde azalmış, bununla birlikte dış borçlanma maliyetleri artarken, borçlanma imkânları da zorlaşmıştır. Tüm bu

gelişmeler, tasarruf açığına bağlı dış kaynak ihtiyacı yüksek olan Türkiye'yi sıkıntıya sokmuştur. Öte yandan Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı konumunda olan Avrupa ülkeleri de küresel krizle birlikte resesyona girmiştir. Bu durum, Türkiye'nin ihracat rakamları ile birlikte, ekonomisinin de küçülmesine zemin hazırlamıştır (Selçuk ve Yılmaz, 2008: 347).

2008 kriziyle birlikte Türkiye piyasalarında belirsizlik ortamı hakim olmaya başlamıştır. Belirsizlik ortamı ile birlikte küresel finansal koşulların da sıkışmasıyla, ülkenin yatırım ve tüketim harcamaları azalmış; artan tasarruf eğilimlerinin etkisiyle, iç talepte daralmalar yaşanmıştır. Nihayetinde de, 2008'in ikinci çeyreğinden itibaren Türkiye'nin büyüme oranları düşmeye başlamış, ekonomik faaliyetlerde gerilemeler görülmüştür.

Grafik-6: Türkiye Ekonomisi Temel Göstergeler (2006 - 2010)

Kaynak: <http://www.sbb.gov.tr>- <http://www.mahfiegilmez.com/> (Erişim: Nisan 2019)

Grafik-6'da, Türkiye ekonomisinin krizin en derin hissedildiği yıl olan 2009'da % 4 seviyesinin üzerinde küçüldüğü görülmektedir. Yine bu dönemde ihracat artış hızında % 20'nin üzerinde bir düşüş yaşanırken; ithalat artış hızındaki düşüş ise, % 30 seviyesinin üzerinde gerçekleşmiştir. 2008 krizi Türkiye'nin işsizlik oranlarını da etkilemiş; kriz öncesinde % 7 - 8 seviyelerinde olan işsizlik, 2008 ve 2009 yıllarında % 10 seviyesinin üzerine çıkmıştır. Diğer yandan 2007 yılı itibariyle % 8 seviyelerinde olan enflasyon, küresel krizin de etkisiyle, 2008 yılında % 10 seviyelerine çıkarak, çift haneli rakamları görmüştür. Enflasyon oranları 2008 yılında her ne kadar çift haneli rakamları görmüş olsa da, 2009'un 2. çeyreği itibariyle, düşmeye başlamıştır. Bu düşüşte; talep koşullarında yaşanan hızlı daralma, emtia (mal) fiyatlarında oluşan gerilemeler ve mali tedbirler kapsamında uygulanan geçici vergi indirimleri etkili olmuştur (Yılmaz, 2009).

SONUÇ

2008 kriziyle birlikte küresel dış ticarete talep daralması yaşanmış, bu daralma BRIC dördülsü ile birlikte Türkiye'nin de dış ticaret rakamlarında bozulmalara neden olmuştur. Küresel kriz, gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ekonomi gibi BRIC-T ekonomilerini de etkilemiş; fakat kriz öncesi

dönemlerde ortaya konulan mali güç, ılımlı enflasyon ve makroekonomik istikrar, bu etkilerin şiddetini ciddi anlamda hafifletmiştir.

2008 küresel krizinin en derin hissedildiği 2009 yılında Çin ekonomisi (% 9.2) ile Hindistan ekonomisi (% 8.5) büyümüş; Rusya ekonomisi (- % 7.8), Brezilya ekonomisi (- % 0.1) ve Türkiye ekonomisi (- % 4.8) ise küçülmüştür. 2009 yılında, Çin dışındaki BRIC ülkelerinin ve Türkiye'nin üretim artış hızları düşmüş, Hindistan hariç tüm BRIC - T ülkelerinde işsizlik oranları artmıştır. Bu artış; Türkiye'de % 3, Rusya'da % 2, Brezilya'da % 0.2 ve Çin'de % 0.1 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Çalışmanın bulguları, BRIC - T ülkeleri içerisinde 2008 küresel krizinin etkilerini en derin hisseden ülkelerin Türkiye ile Rusya olduğu; kriz sürecini en az zararla atlatan ülkenin ise, ihracata dayalı bir üretim üssü konumunda olan Çin Halk Cumhuriyeti olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Bu süreci en ağır hasarla atlatan iki ülkenin Türkiye ile Rusya olmasında; dış ticaret açıklarının yüksek oluşu, dolayısıyla da ihracata dayalı üretim kapasitelerinin düşük olması en temel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan, kriz döneminde düşen petrol fiyatları, ihracat gelirlerinin büyük bir kısmını petrol satışından karşılayan Rusya açısından; yine o dönemde görülen ani ve yüksek düzeyli yabancı sermaye çıkışları da, yabancı sermaye ihtiyacı yüksek olan Türkiye açısından olumsuz bir durum oluşturmuştur.

Rusya, Türkiye gibi ülkelerin ileride karşılaşılabilecek bir krizi en az zararla ve en kısa sürede atlatabilmeleri için Çin gibi ülkeleri model almaları ve reformlarını bu doğrultuda gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Katma değeri yüksek, teknoloji yoğun ve ihracat odaklı bir üretim modeline geçiş, bu özellikteki ülkeler açısından hayati önem taşımaktadır. Diğer yandan, kriz dönemlerinde görülebilecek büyük çaplı yabancı sermaye çıkışlarını minimize etmek için gerekli düzenlemelerin yapılması ve yabancı sermayeyi teşvik eden uygulamalara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Gelen yabancı sermayenin hangi sektör ya da sektörlerle yöneleceği, hangi piyasaya yönelik üretim yapacağı gibi konuları ev sahibi ülkelerin takip etmesi ve yönlendirici olması faydalı olacaktır.

Çalışma kapsamında yapılan inceleme ve değerlendirmeler ışığında, 2008 küresel finans krizinin; gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülke ekonomisinde olduğu gibi, BRIC - T ekonomileri üzerinde de olumsuz etkiler bıraktığı sonucu ortaya konmuştur. Bu ülkelerin, yaşanmakta olan bir krizin etkilerini hızlıca atlatabilmek ya da olası bir kriz karşısında en iyi biçimde direnebilmek adına, yukarıda bahsedilen reformları hayata geçirmeleri ve uygun istikrar programlarını gerçekleştirmeleri hayati önem arz etmektedir. Günümüzde; kırılğan ekonomiler olarak da adlandırılan; Türkiye, Rusya, Brezilya gibi gelişmekte olan ekonomilerin, gelişmiş ülke ekonomilerine nazaran, kriz koşullarına daha açık oldukları ve krizlerin etkilerini daha derin hissettikleri anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Balı, S., & Demir, E. (2015). Impact of The Global Financial Crisis on BRICS and PIIGS Countries. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, 2, 90-98.

Bocutoğlu, E., & Ekinci, A. (2009). Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası, *Maliye Dergisi*, 156, 66-82.

CIA, (2011), *Brazil the world fact book*. Erişim Tarihi: 13 Şubat 2019, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html>

Desaip, A. (2010). Russia's financial crisis: Economic setbacks and policy responses, *Journal Of International Relation*, 63 (2), 141-151.

Dura, C. (2009). *Ekonomik kriz nedir, özellikleri nelerdir, nasıl gelişir?* Erişim Tarihi: 7 Şubat 2019, <http://www.turansam.org/makale.php?id=226>

Eğilmez, M. (2009). *Küresel finans krizi*. Ankara: Remzi Yayıncılık.

Eğilmez, M., & Kumcu, E. (2001), *Krizleri nasıl çıkardık*, İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd.Şti..

Feldstein, M. (1999). *Self-protection for emerging market economies*, *NBER working paper series*, 6907, January. Erişim Tarihi: 7 Aralık 2019, <https://www.nber.org/papers/w6907>

Fernandez, R., & Thomas, L. S. (1997). Does Argentina provide a case for narrow banking? in preventing banking sector distress and crises in Latin America (Ed.), S. K. Bery & V. F. Garcia, *World Bank discussion paper* içinde, No. 360, The World Bank, Washington D.C., 21-31.

Fırat, E. & Kurtoğlu, R. (2015). Finans dünyasının krizler karşısındaki belirsizliği davranışsal ekonomi, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 94

Göker, Z. (2014). Küresel kriz sonrası maliye politikalarında değişim ve mali tuzak riski. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 40, 103-116.

Guriev, S. & Tsyvinski, A. (2010). *Challenges facing the Russian economy after the crisis*. In *Russia after the global economic crisis*. Erişim Tarihi: 15 Mart 2019, <https://www.cpc.unc.edu/projects/rims-hse/publications/1213>

I know first - daily market forecast. Erişim Tarihi: 10 Şubat 2019, <<https://iknowfirst.com/stock-market-forecast-for-2016-based-on-a-predictive-algorithm>>

IMF (2002). *Eye of the storm: new-style crises prompt rethink about prevention and resolution measures*, *Finance & Development*. Erişim Tarihi: 16 Aralık 2019, https://www.elibrary.imf.org/view/IMF022/14089-9781451951998/14089-9781451951998/14089-9781451951998_A003.xml?redirect=true

IMF (2009), *Global Financial Stability Report October 2009: Navigating the Financial Challenges Ahead*. Erişim Tarihi: 22 Aralık 2019, <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2016/12/31/Global-Financial-Stability-Report-October-2009-Navigating-the-Financial-Challenges-Ahead-22584>

Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye'de ekonomik krizler ve hükümetler, 1969- 2001. *Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 41* (1), 174-182.

Kol, E. N., & Karaçor, Z. (2012). 2001 yılı güçlü ekonomiye geçiş programı ve istihdam üzerine etkileri, *Maliye Dergisi, 162*, 379-395.

Korkmaz, İ. & Tan, A. (2011). Küresel kriz, Türkiye'ye etkileri ve çözüm önerileri, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2* (1), 111-135.

Özatay, F. (2009). *Finansal krizler ve Türkiye*, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Özgöker, U. (2010). Ekonomik krizler ekseninde iktisadi düşünce savrulmaları: 1929 - 2008 krizlerinden çıkan dersler, *Yan Sanayi ve Tedarikçi Gazetesi*.

Prates, D. M., & Cintra, M. A. M. (2010). The emerging-market economies in the face of the global financial crisis. S. Dullien, D. J. Kotte, A. Márquez, J. Priewe (Eds.), *The Financial and economic Crisis of 2008-2009 and developing countries* içinde, 53-72, New York ve Geneva: United Nations.

Selçuk, B. & Yılmaz, N. (2008). *Küresel finansal sistemde değişim ve Türkiye'ye etkileri*. Erişim Tarihi: 15 Mart 2019, <http://bsy.marmara.edu.tr/Konferanslar/2008/33.pdf>

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Erişim Tarihi: 5 Mart 2019, <http://www.sbb.gov.tr/uluslararası-ekonomik-gostergeler>

Taylor, J. B. (2009). *The financial crisis and the policy responses: an empirical analysis of what went wrong*, NBER working paper no: 14631. Erişim Tarihi: 28 Şubat 2019, nber.org/papers/w14631

United Nations conference on trade and development prosperity for all, Erişim Tarihi: 5 Mart 2019, <https://unctad.org/Sections/wcmu/docs/Brazil.pdf>

Viswanathan, K. G. (2010). The global financial crisis and its impact on India, *The Journal of International Business Law, 9* (1), 41-62.

Yılmaz, D. (2009). *2009 Temmuz enflasyon raporu basın toplantısı TCMB, Ankara*. Erişim Tarihi: 25 Şubat 2019, <http://www.tcmb.gov.tr>

Yücel, F. & Kalyoncu, H. (2011). Finansal krizlerin öncü göstergeleri ve ülke ekonomilerini etkileme kanalları: Türkiye örneği, *Maliye Dergisi, 159*, 54-69.